

V Col·loqui Aula d'Història del Periodisme
Diari de Barcelona

La fotografia de premsa com a patrimoni documental

per Lluís Codina

La presentació d'una panoràmica històrica sobre fotògrafs i arxius de premsa així com els problemes relacionats amb el tractament dels fons fotogràfics en arxius, mitjans i institucions varen ser els principals temes del V Col·loqui Aula d'Història del Periodisme *Diari de Barcelona* que, amb una presentació a càrrec de Jaume Guillamet, degà dels estudis de periodisme de la Universitat Pompeu Fabra, va tenir lloc el 27 de maig del 2002.

Tots els camins...

«Els arxius haurien de ser els dipositaris de la nostra història gràfica», va afirmar Josep Cruanyes, historiador i advocat especialista en propietat intel·lectual, a càrrec del qual va anar la primera ponència de la jornada. Cruanyes va fer la presentació d'alguns aspectes legals referents als arxius i, en particular, es va referir a la Llei del patrimoni històric de Catalunya, que imposa el deure de protecció sobre aquests arxius, tant si estan en mans privades com del sector públic.

Tot i que l'invent de la fotografia és molt anterior, el patrimoni gràfic no comença a tenir importància al nostre país fins l'inici del segle xx. A partir d'aquest moment, la major part d'aquest patrimoni queda vinculat a publicacions periòdiques com *La Hormiga de Oro* i *D'Ací i d'Allà* en un primer moment, però també hi ha fons de fotografia de premsa de gran valor històric al voltant d'altres publicacions com *La Veu de Catalunya*, *La Rambla*, *El Diari de Catalunya*, *Última Hora* i *Treball*.

Ara bé, Cruanyes va explicar que, en relació amb aquest patrimoni, hi havia pèrdues freqüents en les col·leccions cada vegada que es produïen canvis en la propietat dels mitjans. Malgrat tot, el final de la Guerra Civil amb la victòria de les tropes franquistes va significar un moment «espectacularment greu», ja que suposà la desaparició de la major part d'aquests fons per motius de censura i repressió. En aquest sentit, va explicar alguns dels moments més significatius del procés de destrucció o de saqueig del patrimoni periodístic de Catalunya.

Es va referir, per exemple, a l'abril de 1937, quan el general Franco va crear l'«Oficina de Investigación y Propaganda Antimarxista», o el juny del mateix any, quan va crear l'anomenat *Servicio de Recuperación de Documentos*, que, en realitat, va ser una maquinària d'espoliació del patrimoni documental dels governs català i basc, entre altres, i que va continuar la seva tasca durant anys dins del Ministeri de l'Interior. La funció d'aquest servei era la d'espoliar documents amb finalitats de repressió. L'activitat d'aquest servei va ser tan intensa que es calcula que va arribar a fer uns tres mil escorcolls i, entre aquests, els objectius amb prioritat eren els arxius de diaris i revistes.

Durant anys, tampoc s'escapaven dels escorcolls els fotògrafs particulars ni els retratistes, que havien de lliurar els negatius. Com un resum d'aquesta època, Cruanyes va fer un joc de paraules afirmant que, «a Catalunya, en matèria de patrimoni, tots els camins condueixen a Salamanca...».

Malgrat que tot això va suposar la pèrdua d'una immensa part del nostre patrimoni de premsa, va destacar la riquesa i la importància de les col·leccions fotogràfiques presents a nombrosos arxius de Catalunya i la necessitat de no valorar aquesta classe de patrimoni en termes de productivitat. En aquest sentit, irònicament, va reclamar un 0,7 % sobre certes despeses de les nostres institucions per a resoldre el problema del finançament per a mantenir aquest patrimoni.

També va reclamar que els diaris facin una millor difusió dels seus fons donant a conèixer els autors de les imatges quan utilitzen fotografies antigues, en comptes d'utilitzar el terme *arxiu*. Entre altres mesures de protecció va reclamar que l'Administració faci servir les eines d'intervenció que li proporciona la llei en el cas de tancament de diaris, per tal d'assegurar la seva protecció, i que faci servir també la seva capacitat d'actuar i assistir a les subhastes de documents que formen part del patrimoni històric; tot això en aplicació de les atribucions que la llei atorga a les administracions.

Fons fotogràfics en arxius

Sílvia Domènech, cap de l'Arxiu Fotogràfic de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; Imma Navarro, responsable dels fons fotogràfics de l'Arxiu Nacional de Catalunya, i Joan Boadas, director del Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) de l'Ajuntament de Girona, varen presentar les característiques dels fons fotogràfics de les seves institucions respectives.

Domènech, per exemple, es va referir a la funció de l'Arxiu Fotogràfic de l'Arxiu Històric de Barcelona indicant que consisteix a «recollir i guardar el patrimoni fotogràfic de la ciutat». El contingut total és d'uns tres milions de fotografies que van des de l'inici de la fotografia fins als nostres dies. Pel que fa al tractament, va destacar que hi apliquen tant un de tipus arxivístic, amb la creació de sèries, com un de documental. Va explicar també la composició principal del fons relacionat amb la premsa, referint-se a col·leccions com les de *La Campana de Gràcia*, Pérez de Rozas, Exposició Internacional de Barcelona de 1929, *El Día Gráfico*, etc.

Imma Navarro va explicar que, des de la creació de l'Arxiu Nacional de Catalunya el 1990, s'ha aconseguit recuperar un total de 575 fons de diverses tipologies; aquests fons inclouen imatges i audiovisuals que pro-

venen de mitjans de comunicació, autors i organismes de l'Administració, així com de fons singulars com, per exemple, el fons Francesc Macià, etc.

Tant Navarro com Domènech varen coincidir que els fons fotogràfics, en origen, són un material molt difícil; en general, estan molt desorganitzats i molt mal conservats. Presenten problemes d'identificació, d'autoria i de datació. A més a més, la seva difusió és molt complexa a causa de qüestions de propietat intel·lectual. Aquests últims problemes fan que, en ocasions, l'accés als fons s'hagi de limitar a casos concrets de recerca. Navarro va indicar que, en tot cas, a través de la pàgina web de l'Arxiu, es fa difusió d'aquests fons (<http://www.scgenealogia.org/anc.htm>).

Per la seva part, Joan Boadas es va referir a la tasca de recerca sobre la imatge que desenvolupa el CRDI de l'Ajuntament de Girona, amb el resultat, entre altres, del desenvolupament d'un programari (*software*) de gestió de col·leccions fotogràfiques (en distribució comercial). També es va referir a les estimacions fetes pel CRDI en relació amb el patrimoni fotogràfic de Girona. En aquest sentit, va assenyalar que el 80 % d'aquest patrimoni, uns 2,5 milions sobre 3,1, són fotografies de premsa. Unes set-centes mil formen part de fons públics, mentre que 1,8 milions estan en mans privades, principalment en arxius de mitjans de comunicació.

En aquest sentit, Boadas es va mostrar favorable al fet que l'Administració pugui crear fons d'interès històric i cultural utilitzant les diverses possibilitats i figures intermèdies que van entre l'adquisició i la cessió. En particular, va presentar una proposta segons la qual l'Administració es podria reservar l'ús cultural dels fons, i cedir-ne l'ús comercial als propietaris.

Fons fotogràfics en mitjans

El segon bloc d'intervencions va anar a càrrec de Miquel Nauguet, director del Departament de Documentació i Investigació de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya; Carles Salmurri, cap de Documentació de *La Vanguardia*, i Paco Elvira, periodista, fotògraf i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Nauguet va presentar les diverses activitats de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya (IEFC), i en va destacar les accions de recuperació de fons fotogràfics, que els han permès la creació de l'Arxiu Històric Fotogràfic de l'IEFC amb setanta-quatre col·leccions. Va explicar que l'IEFC ha desenvolupat un programari propi per a la gestió d'aquestes col·leccions així com de les activitats de difusió del fons a través d'una col·lecció de CD-ROM interactius.

Salmurri, per la seva part, va explicar que el Departament de Documentació de *La Vanguardia* té aproximadament un milió de fotografies en paper, i va destacar el cas d'alguns exemplars que són els originals dels fotògrafs (*vintages*). Va fer referència a la intervenció de Josep Cruanyes confirmant que, en el cas de *La Vanguardia*, l'espoliació va adquirir tals dimensions que al seu arxiu no hi va quedar ni una sola fotografia de Gaziel.

Pel que fa al tractament de la producció fotogràfica pròpia de *La Vanguardia*, Salmurri va explicar que s'intenta seguir una política doble: d'una banda, fer donacions de col·leccions històriques a arxius públics, ja que aquests estan en millors condicions de preservar aquesta classe de fons. D'altra banda, en canvi, pel que fa a la producció més recent s'està procedint a la seva digitalització dins d'un projecte més gran de creació d'un sistema d'informació documental multimèdia. Es va referir a diversos problemes, de difícil resolució, que afecten els fons fotogràfics de tipus periodístic, com ara els problemes de reproducció de fotografies que inclouen imatges de ciutadans, problemes de propietat intel·lectual, etc.

Paco Elvira va parlar de la fotografia des del seu doble punt de vista d'estudiós i de creador. Va fer referència a la imatge com un medi de representació ambigu al qual el lector acaba de conferir significat. Precisament, per aquest motiu, va destacar el fet que la fotografia té la capacitat de generar reaccions molt profundes, així com pot ajudar el públic «a generar pensament» i a prendre consciència sobre molts problemes contemporanis.

Altrament, Elvira va destacar que el treball dels fotògrafs té, d'una banda, la capacitat d'influir en el curs de la història i, de l'altra, que la fotografia substitueix la memòria. Va referir-se a casos especialment significatius, com el paper de la fotografia davant els intents de negació de l'holocaust.

Els blocs d'intervencions van ser moderats per Xavier Tarraubella, director de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i per Lluís Codina, professor de documentació periodística de la Universitat Pompeu Fabra. Va tenir lloc també una taula rodona i un torn obert de paraules que varen ser moderats per Ramon Alberch, arxiver en cap de l'Ajuntament de Barcelona. Com ha estat habitual en altres convocatòries, aquesta última part del Col·loqui va gaudir d'una molt activa i intensa participació del públic assistent, format en la seva major part per professionals o estudiosos del tema.

Algunes de les conclusions/propostes més destacades del debat final varen ser: impulsar un grup de treball sobre el tema del Col·loqui; intentar fer un inventari de la situació d'aquesta classe de fons, per a poder fer després propostes d'actuació; reclamar l'homologació de tècniques i

procediments per part de l'Administració per a poder fer recomanacions ben fonamentades; diferenciar entre un ús comercial i un ús cultural dels arxius gràfics, de manera que l'explotació comercial ajudés a fer tasques de difusió cultural, i la necessitat de respectar de manera molt clara i molt transparent els drets dels fotògrafs.

L'organització d'aquest V Col·loqui Aula d'Història del Periodisme *Diari de Barcelona* va comptar amb la col·laboració de l'Associació d'Arxivers de Catalunya, el Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, la Societat Catalana de Comunicació i l'Observatori de la Comunicació Científica.

L'Aula d'Història del Periodisme *Diari de Barcelona* va ser creada el 1997 com a resultat d'un conveni de col·laboració entre els estudis de periodisme de la Universitat Pompeu Fabra i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Aquesta Aula promou la col·laboració entre els estudis de periodisme i l'Arxiu Històric de la Ciutat, pel que fa a activitats i estudis acadèmics en el camp de la recerca i la reflexió sobre la història del periodisme (web de l'Aula: <http://www.upf.es/periodis/auladb>).